

Opmerkelijke najaarstrek van Waterral door de kuststreek van Zuid-Kennemerland

Erik Maassen & Fred Cottaar

Inleiding

De Waterral is één van die mysterieuze moerasvogels die je maar zelden tegenkomt. Door zijn geheimzinnige levenswijze laat hij zich meer horen dan zien. In Nederland heeft vooral De Kroon veel onderzoek aan Waterallen verricht. Van zijn hand is onder andere de monografie over de Waterral, welke in 1980 verscheen. Over verplaatsingen tijdens voor- en najaarstrek van en naar de overwinterings- en broedgebieden is nog vrij weinig bekend. Dit komt mede omdat de Waterral een nachttrekker is. Natuurlijk zijn er, naar aanleiding van het ringen, gegevens bekend over het trekgedrag (Cramp & Simmons, 1980; De Kroon, 1980; Speek & Speek, 1984).

Door vangstresultaten van Waterallen op de vinkenbaan Castricum in het Noordhollands Duinreservaat werden ook ringers op de vinkenbaan Cornelis van Lennep in de Kennemerduinen enthousiast. Door De Kroon (1980) werd al vermeld dat er in het najaar stuwing van de nachtelijke trek van Waterallen door de duinstreek plaatsvindt. Dit was vastgesteld aan de hand van vele slachtoffers bij vuurtorens. Deze stuwing was een reden te meer om ook in de Kennemerduinen eens te proberen om tijdens nachtelijke uren deze 'rietvarkens' te vangen.

De resultaten die hier behandeld worden zijn gebaseerd op het najaar van 1998 en 1999 en waren voor ons zo uniek dat er voor gekozen is het een en ander reeds aan het papier toe te vertrouwen. Mogelijk dat 1999 wat betreft aantal een uitzonderlijk jaar is geweest, maar dat zal de toekomst uitwijzen. Dit artikel geeft een globaal overzicht van de bevindingen tijdens de vangacties en het nieuwe inzicht over de doortrek in Zuid-Kennemerland wat daardoor is ontdekt.

Gebied en methode

De vinkenbaan Cornelis van Lennep bevindt zich in de Kennemerduinen. Op ca 300 meter van de zeereep is een strategisch gelegen duinvallei ingericht om vogels te vangen en ringen. In deze zelfde vallei wordt een viertal of zevental mistnetten in respectievelijk een kwadrant of een

acht opgesteld. In het midden daarvan wordt een speaker geplaatst die de zang van de Waterral ten gehore brengt.

Gevangen vogels worden geringd en met behulp van metingen aan vleugelengte, snavel en tarsus op sekse gedetermineerd. Aan de hand van het verenkleed en de oogkleur werd de leeftijd van de vogel bepaald. De determinatie van sekse en leeftijd werd in eerste instantie bepaald met behulp van Baker (1993), later werd ook gebruik gemaakt van Becker (1995).

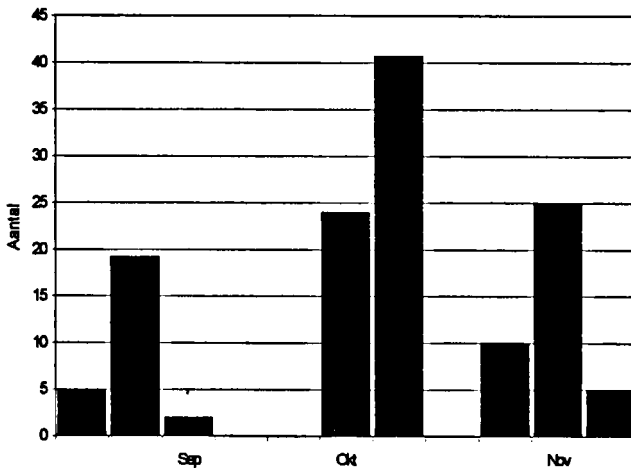

Waterral in juveniel (links) en volwassen (rechts) kleed. Erik Maassen

Resultaten

In 1998 werden de eerste pogingen ondernomen. De aantallen waren in de maanden september en oktober vrij klein, overigens werd het eerste exemplaar toen al op 31 augustus geringd. De meeste exemplaren werden in november gevangen, met als topnachten 10 op 11 en 12 op 13 november toen 16 exemplaren konden worden geringd. De laatste exemplaren werden in de nacht van 17 op 18 november gevangen en geringd. Totaal werden 74 Waterrallen en 2 Waterhoentjes geringd. Niet alle nachten hebben in 1998 rallen opgeleverd. Dit jaar werd dan ook gezien als een proefjaar om ervaring op te doen.

In 1999 werden vanaf begin september 19 pogingen ondernomen om Waterrallen te vangen. Dit resulteerde in de eerste vijf exemplaren in de nacht van 5 op 6 september. Een eerste hoogtepunt werd bereikt in de nacht van 14 op 15 september toen 46 Waterrallen konden worden geringd. De weken erna bleef het bij enkele exemplaren per nacht. Grotere aantallen werden in de maand oktober gevangen. In de nachten van 13 op 14 tot en met 16 op 17 werd een doortrekkiepiek vastgesteld en werden maar liefst 140 Waterrallen gevangen. Topnacht was 15 op 16 oktober toen 78 exemplaren werden geringd. Tevens werden die nacht ook nog 31 Waterhoentjes geringd. Na deze periode bleef het even stil. In november werden nog goede resultaten behaald in de nachten van 3 op 4 en van 9 op 10 november toen respectievelijk 21 en 25 exemplaren konden worden geringd. Het laatste exemplaar werd tijdens de nacht van 20 op 21 november gevangen en geringd. In figuur 1 worden de vangsten gepresenteerd per standaardweek en weekgemiddelde. Hierdoor ontstaat in één oogopslag een overzicht van de doortrek. Hierbij moet wel worden aangetekend dat van begin september tot half november niet volgens een rooster is gevangen, maar "willekeurig". Wel werd steeds het zelfde geluid gebruikt maar de nachtvangsten waren sterk afhankelijk was de beschikbaarheid van een ringer. Dit hield in dat potentiële goede nachten soms gemist zijn.

Figuur 1. Vangstverloop van Waterral op Vinkenbaan van Lennep, 3 september t/m 18 november 1999. Weergegeven is gemiddeld aantal vangsten per vangnacht.

Overigens werden tijdens de nachtelijke vangsten ook nog totaal 6 Porseleinhoentjes en 124 Waterhoentjes van een ring voorzien. Het aantal Waterhoentjes was ook opmerkelijk en onverwacht. Met een totaal van 304 geringde Waterrallen waren we uiterst tevreden en we hopen dan ook op enkele terugmeldingen. Er werden geen geringde exemplaren gevangen. Eén exemplaar werd een aantal dagen na het ringen teruggemeld te Hazerswoude (Zuid-Holland) als kattenslachtoffer.

Weer

Uit de in 1998 en 1999 verzamelde weersgegevens blijkt dat vooral winden uit de oost en zuidhoek goede waterrallennachten kunnen opleveren. Ook moet er niet teveel wind staan en schijnen donkere nachten vooralsnog goede resultaten op te leveren.

Discussie

Dit artikel geeft een summier overzicht van de eerste resultaten van het vangen en ringen van Waterrallen in de Kennemerduinen in 1998 en 1999. De resultaten van de vangactiviteiten gaven een nieuw inzicht in de najaarstrek door Zuid-Kennemerland. Het uitwerken van weersgegevens en doortrekpatronen (in de nacht en gedurende het najaar) laat op zich wachten, omdat we daar veel meer gegevens over willen verzamelen om zodoende betere uitspraken te kunnen doen. Dit eerste overzicht geeft echter aan dat we zeer interessante gegevens kunnen verzamelen, niet alleen voor de Waterral, maar ook voor Waterhoentje en Porseleinhoen.

De Waterral wordt in de Avifauna van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer (Geelhoed et al, 1998) omschreven als doortrekker in (zeer) klein aantal (1-10 tot 11-50 exx). Alhoewel we na een tweetal jaren enig inzicht hebben verkregen in de doortrek zullen nog vele jaren moeten volgen om tot een duidelijkere status te komen. We kunnen in ieder geval constateren dat er honderden zij het niet duizenden tijdens het najaar door de kuststreek trekken. De status als doortrekker valt nu al minimaal in de klasse van klein (11-50 exx) tot vrij klein aantal (51-250 exx).

Buiten de Waterral konden ook aanvullende gegevens worden verzameld over de doortrekstatus van Porseleinhoen en Waterhoen. Porseleinhoen lijkt van onregelmatige doortrekker te promoveren naar doortrekker in zeer klein aantal (1-10 exx). Waterhoen van doortrekker in onbekend aantal naar doortrekker in vrij klein aantal (11-50 exx).

Door het ringen van veel Waterrallen kan onder andere meer duidelijkheid worden verkregen over doortrekstrategie, overwinterings- en broed-

gebieden van door onze duinstreek doortrekkende Waterrallen. Tevens kunnen biometrische gegevens worden verzameld, waardoor o.a. mogelijke verschillen in doortrek van adulte en eerstejaars vogels en mannetjes en vrouwtjes kunnen worden vastgelegd.

Dankwoord

De vinkers van de Vinkenbaan Castricum worden bedankt voor de tip om 's nachts Waterrallen te vangen. Daarnaast de vinkers van VRS van Lennep (Han Buckx, Rienk Geene, Jan van Tussenbroek, Jan Vegelin en de schrijvers) die wat slaaptijd hebben ingeleverd om de nachtelijke uren in de duinen door te brengen. Hierdoor kon een tipje van de sluier worden opgelicht over de nachtelijke activiteiten van Waterrallen.

Literatuur

- Baker, K., 1993. Identification Guide to European Non-Passerines: BTO Guide 24. British Trust for Ornithology, Thetford. London.
- Becker, P., 1995. Identification of Water Rail and Porzana crakes in Europe. Dutch Birding 17 (NR):181-211.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (eds), 1980. The birds of the Western Palearctic, Vol. II. Oxford University Press, Oxford.
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red.), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij. Utrecht.
- Kroon, G.H.J. de, 1980. De Waterral. Kosmos, Amsterdam/Antwerpen.
- Speek, B.J. & Speek, G., 1984. Thieme's VogeltrekAtlas. Zutphen.

Erik Maassen, Wijk aan Zeeërweg 180, 1972 NW IJmuiden
Fred Cottaar, Lutulistraat 42, 2037 CB Haarlem